

Schrijver zijn

Van Hilary Mantel zijn verschenen:

Wolf Hall

Het boek Henry

Een veiliger oord

De geest geven

Acht maanden in de Gazastraat

Liefde verkennen

De moord op Margaret Thatcher

De spiegel & het licht

Vorstelijke personages en andere geschriften

Voorbij het zwart

Goed leren praten

Schrijver zijn

Hilary Mantel (1952-2022) was een buitengewoon veelzijdig auteur. Korte verhalen, recensies, opiniestukken, essays en romans, historisch en contemporair werk: met haar ongelooflijke schrijftalent en verbeeldingskracht, en niet te vergeten haar verrukkelijke gevoel voor humor, kon ze elk genre aan. Naast vele, vele andere belangrijke prijzen ontving ze – uitzonderlijk – tweemaal de Booker Prize, voor *Wolf Hall* en *Het boek Henry*. Het derde deel, *De spiegel & het licht*, stond op de longlist. Deze nu al legendarische Cromwell-trilogie is in het theater opgevoerd, er zijn televisieseries van gemaakt, en zelf was zij ook het onderwerp van een uitvoerige BBC-documentaire.

HILARY MANTEL

Schrijver zijn

Overpeinzingen, ervaringen, inzichten

Vertaald uit het Engels door
Harm Damsma en Niek Miedema

MERIDIAAN
UITGEVERS

FEBRUARI 2024

Niek Miedema ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk, februari 2024

© Tertius Enterprises Ltd. 2023

© 2024 Nederlandse vertaling Harm Damsma en Niek Miedema

Deze bundel is een selectie uit John Murrays editie (oktober 2023) van *A Memoir of My Former Self. A Life in Writing*, samengesteld door Nelleke Geel in overleg met Mantels weduwnaar Gerald McEwen, haar literair agent Bill Hamilton van A.M. Heath & Co Ltd., en vertaler Niek Miedema

Omslagontwerp Nanja Toebak

Foto van de auteur © David Vintiner / Camera Press London

Typografie Wim ten Brinke

Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93305 34 2

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

INHOUD

Voorwoord (Annelies Beck)	7
Een kolfje naar welke hand?	11
Examenkoorts	16
Personen uit Porlock	22
Echte boeken in denkbeeldige huizen	28
Verhalen over 'hoe ik schrijver ben geworden'	33
Vrouwelijke voorbeelden in romans	39
De vreugden van kantoorartikelen	45
Op het juiste spoor	52
Hoe ik ertoe kwam <i>WolfHall</i> te schrijven	58
De boeken die ik nooit zal schrijven	63
Uitgummen, schrappen, wissen	69
Nachtelijke visioenen	79
Gevoelens uit oude tijden ontdoeien	84
Met je vingertoppen die van de verlorenen aanraken	90

INHOUD

DE REITH-LEZINGEN

De dag is voor de levenden 111

De IJzeren Maagd 127

Een stilte heeft de stad in haar greep 144

Kunnen deze beenderen herleven? 160

Bewerking 176

Verantwoording 192

VOORWOORD

Honderd bladzijden ver in *De spiegel & het licht* pakt Thomas Cromwell zijn ganzenpen op en begint een brief te schrijven aan koning Henry VIII, niet uit naam van diens oudste dochter Mary, maar áls zijn dochter Mary. ‘Het is moeilijk voor hem de dochter van de koning te worden,’ stelt hij vast. Samen met zijn naaste medewerkers wikt en weegt Cromwell elk woord, elke frase. Stelt ze zich nederig genoeg op? Klinkt ze niet te veel als een advocaat? Hoe verwijst ze naar haar moeder zonder haar vader te schofferen? Elke keuze, iedere beslissing is van levensbelang – letterlijk.

Zo stelde ik me Hilary Mantel voor, werkend aan haar veelzijdige oeuvre. Schrijvend en schrappend, woorden prevelend en proevend, streng herlezend om dan van voor af aan te beginnen. ‘Met elke regel, elke zin, slaag je en misluk je, slaag je en misluk je,’ zoals ze zelf schrijft in deze bundel.

Het getuigt van een genereuze inborst en zelfrelative-ring wanneer grote kunstenaars niet alleen hun visie, maar ook de dagelijkse praktijk die bij hun meesterschap komt kijken, delen met geïnteresseerden, met u en mij.

Vergis u niet, wat u in handen houdt, is geen Handleiding voor Schrijvers-in-de-Dop of een ontleding van de Magische Formule voor Meesterschap, al zullen goede lezers én schrijvers zonder twijfel hun voordeel doen met deze bundel. (Ik onthoud alvast: uitwisbare Oost-Indische inkt is voor watjes. Een echte schrijver moffelt haar fouten niet weg en schrijft met permanent zwart. En besef: een schrijver is nooit géén schrijver. Ook tijdens koffiepauzes kunnen ideeën je opeisen en zinswendingen plots bovendrijven.)

Er is lang nagedacht over de titel voor deze vormelijk disparate verzameling teksten van Hilary Mantel, die allemaal in de verte of van dichtbij met (fictie) schrijven te maken hebben. ‘Zo simpel is het niet’, de spreuk die ze desgevraagd voor haar blazoens zou kiezen, dekt de lading als je het mij vraagt. (Er is haar nooit een familiewapen toegekend, helaas.) Maar ‘werk in de maak’, is evenzeer van toepassing. Of nog eentje: ‘het verhaal achter het verhaal’.

Bij Mantel is er altijd meer aan de hand dan wat er staat. In de filmrecensies die ze jarenlang schreef om den brode leert ze ons misschien nog wel het meeste over hoe te lezen (ook tussen de regels), welke vragen te stellen en waar te kijken, zonder ooit pedant te worden of haar eigen wil op te leggen. Mantel heeft daarvoor te veel respect voor ‘iemand die veel leest’, iemand zoals ze zelf ook is en die ze omschrijft als ‘sceptisch, oneerbiedig en grillig. Hij kent geen goddelijke eigenschappen toe aan

een tekst, omdat hij weet dat die maar voorlopig is en dat zich binnen afzienbare tijd een volgende zal aandienen.' Zei de tweevoudig winnaar van de Man Booker-prijs.

De gelaagdheid van haar werk en het thematiseren van wat we niet (kunnen) weten over andere mensen, over het verleden, over wat er buiten ons om beweegt, voert ze zelf terug op haar jeugd en op haar gevoeligheid voor de geesten die ze ziet vanuit haar ooghoeken. Wat ze bedoelt met geesten legt ze met een allesbehalve esoterische maar wel chirurgische precisie uit in onder meer de vijf Reith-lezingen over de historische roman, die hier integraal zijn opgenomen. Een traktatie van jewelste en onmisbaar leesvoer voor iedereen die veel leest, historici en literatuurwetenschappers. 'We hebben fictie nodig om ons eraan te herinneren dat het onbekende en onkenbare echt is, en zijn kracht uitoefent.' (Wie 'het nut' van fictie niet inziet – 'het is doorgaans een man' –, serveert ze af als een 'pedante, starre, zelfingenomen zemelaar'.)

Mantel is niet de eerste schrijver die weet en beweert dat wij, mensen, een verhalende soort zijn. In haar woorden: 'Zo maken we de wereld leefbaar: door die te romantiseren.' Wie vervolgens van verhalen vertellen haar beroep maakt, zal voortdurend zwalken tussen de noodzaak ervaringen op te doen in de buitenwereld en zich terug te trekken achter een schrijftafel in de binnenwereld. Mantel waarschuwt en laat twijfelende schrijvers

geen illusies: 'Er is geen veilige plek, geen stilstand. Dat geeft onrust, zelfs een soort van schaamte.'

De stelligheid waarmee Mantel inzichten zoals deze deelt, zijn nooit ingegeven door louter effectbejag. Ze zijn een momentopname in een denkproces na zorgvuldige observatie. Dat neemt niet weg dat sommige van haar tussentijdse conclusies, zoals die over de rol van prinsessen bijvoorbeeld, ophef wekten. Maar wie schrijft in zwarte inkt meent wat ze zegt en weet dat woorden gevolgen hebben. Aansluitend bij haar visie op geschiedenis als een eeuwigdurende conversatie, nodigen ook de teksten in deze collectie uit tot reflectie en weerwoord. En hardop lachen.

De wetenschap dat er nog tientallen notitieboekjes vol 'dingen die ik nog niet heb verteld' in een kist liggen en dat elk boek dat ze ons heeft nagelaten 'een dozijn schaduwversies telt', stemt droef als je er te lang over nadenkt. Wat een verlies. Maar nee, kop op! Aan de slag, veellezer, met die ideeën en witregels, met de deuren die ze opent op papier en in uw verbeelding. Laat u leiden en verleiden door de onuitwisbare schrijver Hilary Mantel.

Brussel, november 2023

Annelies Beck

Een kolfje naar welke hand?

2007

‘Met welke hand schrijf je eigenlijk?’ Ik stelde mijzelf deze ogenschijnlijk eenvoudige vraag toen in een krantencolumn Martin Amis werd aangehaald, die zich had gebogen over de balans die schrijvers trachten te vinden tussen journalistiek en fictie. ‘Ik beschouw journalistieke stukken en recensies als dingen die ik schrijf met mijn linkerhand,’ had Amis gezegd, ‘en die staat niet in verbinding met het deel van mij waar de romans vandaan komen.’

Ik heb andere auteurs soortgelijke uitspraken horen doen, en omdat ik eigenzinnig ben, en letterlijk ingesteld, was mijn reactie om met mijn weinig gebruikte linkerhand een pen te pakken en te zien wat dat zou opleveren. Dit is wat mijn linkerhand in het holst van de afgelopen nacht schreef:

‘Het gaat zo langzaam, zo ongecontroleerd... de minste of geringste krul schiet zomaar uit over het papier... Met name de “W” is een crime... je hele lichaam spant aan, alsof je probeert met je voeten te schrijven. Geen wonder dat de kleuterschool zo vermoeiend was. Tegen twaalf uur was je uitgeteld.’

Als je volhoudt – en ‘elke bladzijde,’ schreef ik, ‘is als een muur die moet worden geverfd’ – is wat eruit komt een soort korzelige, samengebalde poëzie. Je hand beweegt zo traag dat je van gedachten kunt blijven veranderen over wat je van plan bent op te schrijven, en zinnen kunnen alle kanten op gaan. Mijn gekras op het papier deed me denken aan Julius Caesar. Omdat ik werd gedwongen aan één letter tegelijk te denken, begon ik te speculeren over de vraag of Shakespeare de Romeinen niet alleen van een toga maar ook van noga had voorzien, en of Caesars moordenaars hun handen of hun honden in zijn bloed hadden gedrenkt. Ik had het kunnen nagaan, maar het was vier uur ’s nachts en het boze kleine meisje dat ik was geworden kon niet bij de plank met de *Verzamelde werken*.

U kunt dit met een gerust hart zelf uitproberen. U krijgt dan misschien een boodschap van uw psyche, iets vreemds zoals de automatisch geschreven teksten die naar verluidt door de doden worden gedictéerd. Als ik terugdenk aan mijn loopbaan als columnist, weet ik dat mijn stukken van mijn rechterhand kwamen, want die was afgericht, duidelijk, gezeglijk, en kon tellen. Ik schreef op het computerscherm, maar mijn dominante hersenhelft was de baas, mijn rechterhand leidde het onderwerp in goede banen. Ik kon erop rekenen dat ik niet iets onberadens zou gaan doen. In de jaren tachtig schreef ik vier jaar lang een column over films in *The Spectator*. Er werden achthonderd woorden van me ge-

vraagd en hoewel ik er af en toe 799 inleverde, weidde ik zelden uit tot 801. Na verloop van tijd hoefde ik zelfs de functie ‘woorden tellen’ niet meer te gebruiken. Al mijn meningen – ongeacht waarover – pasten in 800 woorden. ‘Hebben we iets te zoeken in Irak?’ Achthonderd woorden. ‘Is het koud buiten?’ Achthonderd woorden.

Daarna schreef ik een tijdlang een opiniecolumn, waarin ik met succes wist te verhullen dat ik geen opinies had, althans niet van de soort waar hoofdredacteurs van kwaliteitskranten behoefte aan hebben. Als mij een familiewapen zou worden toegekend – wat hoogst onwaarschijnlijk is, dat geef ik toe – dan zou ik er als wapenspreuk ‘Zo simpel is het niet’ op laten zetten. Mijn werk als romancier heeft me geleerd dat, als ik het niet al wist, vrijwel alle menselijke omstandigheden complex, ambigu en veranderlijk zijn. Er is altijd meer informatie, er komt altijd meer informatie bij dan je kunt verwerken, maar de ongenueanceerdheid van het publieke debat vereist dat je stelling neemt en een lijn trekt in het zand. Mijn linkerhand zou ik niet vertrouwen, zelfs niet bij een controverse waarin de kwestie helder lijkt te zijn. Mijn rechterhand, die conventioneel is, is hopelijk voorbeeldig vrijdenkend, maar stel dat mijn linkerhand een conservatieve houwdegen als Ann Widdecombe zou blijken te zijn, of een lyrische terrorist die overloopt van de broeiende onvrede van de underdog, wat dan?

Het lijkt mij dat romanciers wel de allerlaatsten zijn die je moet vragen commentaar te leveren op de actualiteit, en dat is iets wat ze vroeg of laat, als ze eenmaal zijn afgebrand vanwege hun meningen, doorgaans ook wel erkennen. Het was zinloos om hun te vragen, zoals de media deden, wat hun mening was over 9/11, of om hun te vragen een standpunt in te nemen over welke grote ramp dan ook. Waarom zou hun mening, omdat die in fraaie bewoordingen wordt gepresenteerd, waardevoller zijn dan die van ieder ander? Niet dat ik vind dat kunstenaars geen politieke betrokkenheid moeten voelen. Integendeel, ik kan me niet voorstellen dat ik überhaupt zou schrijven als ik niet door politieke zorgen in de breedste zin van het woord werd gedreven. Maar waar de columnist wordt ingehuurd om net zo vlot clichés te verkopen als C&A zijn confectie, hoort de romancier te reageren als een couturier, met iets wat liefdevol op maat is gesneden, persoonlijk, en onmiskenbaar uniek.

Martin Amis zag dit in en trok er de conclusie uit dat romans en commentaren uit verschillende delen van de schrijver komen. Hij citeerde Norman Mailer over de trage voortgang van fictie: 'Je moet die in alle rust laten bezinken.'

Er is een goede reden voor romanciers om voor de krant te schrijven, en wel om een financiële basis te scheppen voor het langdurige schrijfproces. En er zijn beslist ook andere voordelen dan het geld, zoals de pu-

bliciteit en de contacten die je ermee opdoet. Voor veel schrijvers van fictie is werken voor de pers een vast gegeven. Maar je kunt er maar beter niet te veel aan gehecht raken. Het verlangen om de commentator uit te hangen heeft iets bedenkelijks. Als je over doorzettingsvermogen en een lange adem beschikt, en je uitgever vertrouwen in je houdt, zou je na een jaar of veertig een antwoord op het leven kunnen formuleren dat niet zonde is van het papier waarop het geschreven is. Je zult dat dan niet doen met dezelfde hand en dezelfde middelen die je hebt gebruikt voor je journalistieke stukken, je recensies of je reportages.

Fictie wordt niet gemaakt door de botten van de actualiteit tot op de laatste zeen en zenuw af te schrapen, waarna die worden verwerkt tot mechanisch hersteld proza. Net als in de journalistiek gaat het bij fictie om feiten en ideeën, maar ook om beeldspraak, symboliek en mythen. Fictie vermenigvuldigt de ambiguïteit. Zij gaat over het bijzondere dat het algemene oproept, over innerlijke betekenis die met het innerlijk oog wordt gezien, altijd in een glimp, altijd vluchtig, altijd min of meer verwarrend, en aarzelend, tersluiks, grensverleggend op papier gekrabbeld, 's nachts, en met de verkeerde hand.

Examenkoorts

2009

Nostalgie neemt soms ziekelijke vormen aan. Ik zag onlangs een boek te koop liggen dat was getiteld *Het schoolkeuzetoetsboek: echte examenvragen uit voorbije jaren*. Bestaan er werkelijk mensen die een boek als dit kopen om gniffelend de kwellingen uit hun kindertijd op te roepen? Hebben ze daar dan zo van genoten dat zij ze willen herbeleven? Die klamme nachtmerries waarin je een onleesbaar vel met examenopgaven en een kapot potlood voor je neus krijgt, en de klok begint te tikken. Zeggen die mensen, als ze de volgende ochtend wakker worden: 'Ik heb zó heerlijk gedroomd!'

Ik herinner mij nog van alles van de dag dat ik mijn schoolkeuzetoets aflegde. We hadden speelkwartier op speciale tijden, want we werden tussen de toetsen door steeds even naar buiten gelaten, en terwijl de rest van de kinderen binnen zat, renden wij dan over het schoolplein, jongens en meisjes door elkaar in één koortsige wervelwind, dol van de adrenaline, in één grote warwinkel van pak-me-dan-als-je-kan waarin iedereen probeerde een ander te pakken en niemand gepakt werd, en ik herinner me dat de verzuurde non die toezicht op

ons hield met grote ogen van verbijstering op het bordes stond, en zich afvroeg of we haar onder de voet zouden lopen of de school in brand zouden steken. Slagen voor de toetsen was voor mij van levensbelang, en ik herinner me nog dat ik misselijk was van de zenuwen op de dag dat de uitslag bekend zou worden gemaakt. Ik had daadwerkelijk koorts, zodat ik thuis moest blijven en een vriendinnetje de uitslag moest komen langsbrengen. Mijn moeder zei dat de brenger van het goede nieuws wel een glas sinas verdiend had, en ik weet nog dat mijn handen beefden toen ik dat probeerde in te schenken en de dikke hals van de fles *ting ting* deed op de rand van het glas.

Ik kan me feitelijk geen enkele vraag herinneren. En niets zou me kunnen verleiden die tijd nog eens te herbeleven door een boek vol examenvragen te kopen. Naar bleek was ik goed in het halen van examens, maar ik heb me altijd afgevraagd wat dat eigenlijk zei. Zodra het eenmaal een kwestie werd van opstellen schrijven, stond mijn verbluffend vlotte pen – geen enkele verdienste van mij overigens, ik had er niets voor gedaan – er garant voor dat wat ik schreef de indruk wekte dat ik wist waar ik het over had, ook als dat niet zo was. Je zou denken dat examinatoren daardoorheen zouden hebben geprikt. Bij onze examens na vier jaar middelbare school kregen we een curieuze toets voor godsdienst met vragen die zowaar vereisten dat je zelf nadacht, een activiteit waartoe we nooit waren aangemoedigd. We waren

er alleen maar op voorbereid om de onbeduidende feitjes die ons waren geleerd te reproduceren en we waren dan ook totaal verrast. Een soort stroomstoot van verbijstering – ik voelde hem in mijn vingertoppen – trok door de hele examenzaal, maar ik kwam na afloop vol vertrouwen naar buiten omdat me leek dat een vijftienjarige die, zoals ik, het woord ‘parthenogenese’ kon inzetten vast en zeker met vlag en wimpel zou slagen. Helaas klopte dat. Ergens was het niet eerlijk dat je met woorden zoveel kon bereiken. Bij wiskunde was ik uiteraard een hopeloos geval. De eenvoudigste opgave was me al te machtig.

In de twee hoogste klassen was ik ontlast van de formules en getallen en groeide mijn zwamvaardigheid alleen maar. Als er een eindexamenvak ‘bullshit’ had bestaan zou ik daar een landelijke onderscheiding voor hebben behaald. In de aanloop naar de examens leek de enige zorg van mijn leraren te zijn dat ik nooit meer zou ophouden met schrijven, dat ik het domweg zou vertikken om te stoppen, alle reservepapier in de examenzaal zou opmaken en zou blijven zitten doorschrijven tot het donker werd en ze de brandweer moesten bellen om me te verwijderen, als iemand die uit een autowrak moest worden gezaagd. Wist ik, vroegen ze me, dat ik maar veertig minuten had per antwoord? Ja, dat wist ik, en ik wist ook precies hoeveel speelse spot ik op elke kant van het papier kon proppen. Mogelijk in een poging om me een beetje te temperen, regelden ze nog een extra exa-

men voor me, waar niemand anders zich voor had opgegeven, namelijk het mondeling Engels, en zetten ze me op de trein met mijn tas vol woorden, om die los te laten op een stel examinatoren die ik, gezien de opzet van het gebeuren, in levenden lijve zou ontmoeten. Ik was niet bang, maar tegen de tijd dat ik klaar was waren zij dat misschien wel.

Als ik erop terugkijk, lijkt het alsof ik tussen mijn twaalfde en mijn eenentwintigste een bibberende reiziger op een zee van zwarte inkt geweest ben, iemand die in een permanente staat van angst leefde omdat de gevolgen van falen, zoals die mij werden voorgespiegeld, ondraaglijk waren. Ik was destijds, en ben trouwens nog steeds, bekend met alle vormen van uitstelgedrag, voelde me voortdurend schuldig en maakte me voortdurend zorgen dat wat ik in mijn hoofd had gestampt niet genoeg zou zijn, waarop ik mijzelf om drie uur 's nachts wakker maakte om nog een paar extra uren te kunnen leren. Toen ik eenmaal was afgestudeerd aan de universiteit had ik kunnen veranderen – andere mensen was dat ook gelukt – maar na een jaar bevrijd te zijn geweest van het bureau en de bibliotheeklamp voelde ik me zo nutteloos, zo overtollig en zo van slag dat ik maar weer inkt en papier kocht en een heel dik boek begon te schrijven. Ik weet dat ik, ondanks mijn vaardigheid in het bluffen, hard werkte op school, veel harder dan nodig was, en dat ik wanneer de uitslagen binnenkwamen altijd het gevoel had dat ik mogelijk een charlatan was.

Voelen andere mensen dit ook zo? Is het typisch iets wat meisjes hebben? Ik ben tegenwoordig altijd blij als het weer najaar is en het examenseizoen voorbij is, en de arme tieners niet meer worden uitgelachen om hun examenresultaten, en iedereen al dan niet zijn plekje heeft gevonden aan een universiteit of hogeschool. In de periode die eraan voorafgaat word ik, terwijl het debat over het dalende onderwijsniveau voortwoedt, geplaagd door opblazende paniek-met-terugwerkende-kracht. De afgelopen jaren heb ik er een nieuwe reden voor gevonden. Ik heb me afgevraagd of in juni naar school gaan om je eindexamenuitslagen op te halen erger of minder erg was dan tot aan genoemde maand wachten of je genade had gevonden in de ogen van de juryleden van de Man Bookerprijs. Op school was er een vriendin om de knagende onzekerheid mee te delen en na afloop mee naar de pub te gaan. Tot voor kort kon je gemakkelijk met het Booker-gedoe omgaan. Het werk van de commissie was geheim – lekken daargelaten – totdat ze een shortlist publiceerden. En dan belde je uitgever je om met een doodgraversstem te melden dat jij er niet op stond. Je slikte de teleurstelling weg en ging door met je volgende boek. Slechts één keer week ik van dit vaste patroon af. Toen *Ulverton* van Adam Thorpe in 1992 niet op de shortlist stond, moest ik huilen, want als *Ulverton* al niet goed genoeg was, kon ik met geen mogelijkheid bedenken wat je dán zou moeten doen.

Maar tegenwoordig publiceren ze in juli een officiële

longlist, duurt het wachten de hele zomer, en weet je je tegen de tijd dat de shortlist wordt bekendgemaakt gewoon geen raad meer met jezelf. Je realiseert je dat je er, door schrijver te worden, mee hebt ingestemd de rest van je leven examens af te leggen. Er was deze week een feestje op de avond dat de shortlist bekendgemaakt zou worden, zo'n gelegenheid waarbij een auteur zijn of haar gezicht moet laten zien. Bij eerdere prijsuitreikingen waarbij ze niet gewonnen hebben, hebben ze de op hun gezicht gebeitelde uitdrukking van schijnheilige grootmoedigheid of geamuseerde onverschilligheid geperfectioneerd. Vanbinnen voelen ze (tenzij ze in de verste verte niet op mij lijken) dolle moordlust. Ze zouden maar wat graag een non vertrappen of een school in brand steken. Hoe openbaarder het hele procedé, hoe wreder het is. Maar misschien is het toch beter dan moederziel alleen met je vingers trommelend en met je voeten schuifelend zitten te wachten tot je te horen krijgt of je woorden weer eens niet geslaagd waren.